

Publika gestaltningar

– tekniska råd vid monumentalmåleri

Jag är nyfiken på monumentalt väggmåleri i publika miljöer, inomhus likväl som utomhus. Hur ska jag tänka i form av beständighet och miljö? Vilken typ av teknik och färg är i dag vanlig? Jag är för tillfället intresserad av att skapa illusionen av akvarellmåleri och teckning, men för framtida idéer är jag även tacksam för information som inkluderar ytterligare sätt att skapa uttryck genom olika färgval och tekniker.

Hej Joel,

Det är underligt att det inte finns lättillgängligt material kring praktiska och tekniska riktlinjer när det kommer till offentliga utsmyckningar. Den offentliga konsten har blivit en viktig försörjningsfråga för konstnärer. Genom [enprocentregeln](#) – som innebär att cirka en procent av budgeten för ett byggprojekt avsätts till bild- eller formkonstnärlig gestaltning – har ett mer långsiktigt ekonomiskt utrymme skapats för konsten i offentliga miljöer. Enprocentregeln tillkom 1937 för statliga byggnationer, men har med tiden även blivit vägledande för landsting och kommuner. Trots att staten inte tillämpar regeln fullt ut har den haft stor betydelse i hela landet. För att förstå vilka summor detta kan gälla vill jag nämna Nya Karolinska i Solna. 118 miljoner är märkta och ska gå till konstverk på olika platser i sjukhusbyggnaden. Lägg sedan till [individuellt visningsersättning, IV](#), som bygger på principen att konstnären ska ha ersättning för den offentliga visningen av konstverk som ägs av stat, landsting, kommun med flera. Berörs du av detta ska du varje år gå in och göra en anmälan senast den 15 september. Här finns med andra ord vissa ekonomiska ljusglimtar. Så varför stöter jag inte på en hjälpsam manual som tar upp exempelvis den frågeställning du har?

Du vet säkert att jag har för vana att komma med långa utbroderande svar som angriper från alla håll och kanter. Den här gången ska jag hålla tillbaka. Jag ska låta "experterna" tala.

Konstnären [Jesper Nyrén](#) har utfört ett antal publika utsmyckningar, bland annat Mariehällskolan i Stockholm och studentbostäderna för Kv. Simonsland i Borås. Han blir glad av frågan eftersom detta är något han själv funderat mycket kring men aldrig sett skrivas om:

Det är viktigt att hitta ett material som håller och går att rengöra utan att det skadas. Annars finns risken att verket tas bort helt och hållet när det slitits för mycket. Inomhus har jag experimenterat med olika tekniker. Jag har använt akryl-, latex- och vinylfärg i kombinationer för att skapa olika glans i färgen. Jag har aldrig arbetat med en "akvarell-liknande" yta, men har gjort lite tester med akrylfärg utspädd med mycket vatten och matt akrylmedium som jag målat laserande eller torkat in i ett sugande underlag, till exempel gesso på en spacklad och slipad vägg. Jag har använt matt golvlack i flera lager, och även hårdvaxolja för att skydda mina väggmålningar. För måleri utomhus har jag inte hittat någon teknik som har tillräckligt bra hållfasthet, utan fått arbeta med andra material, till exempel målat kakel. Vet att det finns olika typer av färg som "etsar" sig in i betong och blir beständiga, men då är färgskalan ganska begränsad.

Den norske konstnären [Anders Sletvold Moe](#) har utfört offentliga uppdrag utomhus likväl som inomhus. I relation till din fråga skriver han:

Jag har gjort offentliga väggmålningar både inomhus och utomhus. Vid det enda permanenta utomhusverket, Norges Handelshögskola i Bergen, har jag använt ett silikat som heter KEIM. Detta har fördelen att det andas och är väl lämpad för putsade betongfasader. KEIM används av många konstnärer som arbetar utomhus med väggmålning. Inomhus har jag använt flera olika färger – traditionell väggfärg, konstnärsfärger och annat. Det finns andra saker som kan vara viktigt att tänka på när man arbetar i en offentlig miljö inomhus. Det handlar om den arkitektoniska platsen och dess utsatthet. När jag skapar väggmålningar för utställningar tar jag inte hänsyn till detta. Då är färgernas olika textur och kontraster det jag sätter främst. Kanske använder jag en extremt matt färg och eftersom det kommer att märkas så fort någon tar vid färgen, instruerar jag dem som arbetar i galleriet eller museet att inspektera och reparera vid behov. Detta krävande underhåll lämpar sig inte i ett permanent arbete i offentlig miljö. Men kanske kan man använda den typen av färg på delar som inte är utsatta för slitage, högt upp på en vägg till exempel. Sedan kan man använda en glansig färg, eller möjligen lägga till skyddande lack på utsatta områden, så dessa enkelt ska kunna rengöras. Det kan ofta uppstå svåra val just i mötet mellan den taktila ytan – som jag eftersträvar i det konstnärliga uttrycket – och riktlinjerna som ser till att konstverket blir underhållsfritt under en längre tid i offentlig miljö.

Då du installerar en väggmålning i en offentlig miljö är det viktigt att du upprättar en förteckning över alla olika typer av färger och färgkoder som har använts. Då kan en konservator enkelt ta reda på vad som ska användas för att bevara ditt arbete i händelse av en skada.

Konstnären [Anna Norvell](#) har utfört ett antal väggmålningar, bland annat i Ådalshallen i Kramfors. Precis som Anders Sletvold Moe poängterar hon vikten av att lista alla färgkoder:

När du ska välja färg till en väggmålning, så fundera först och främst över förhållandena där den ska utföras. Är det inomhus eller utomhus? Tål färgen exempelvis fuktiga miljöer eller minusgrader? Vad är det för underlag målningen ska utföras på? Behöver den kunna tvättas av? Ett tips är att prata med en färgbutik, de brukar vara insatta på det allra senaste. Har du stora ytor att täcka kan det vara en poäng att köpa färdigbrutna färger som är nära de färger du har tänkt använda. Om du sen kan få tag på några flaskor av de brytbaser (rena färgpigment i flytande form) som butikerna använder så kan du enkelt blanda till de färger du vill ha. Tänk på att pigmenten är väldigt färgstarka (några droppar räcker) och att du inte kan måla direkt med utan måste blandas med bindemedel.

Om du använder konstnärsfärger så finns det liters flaskor med akrylfärg som passar bra för inomhusbruk. Med dem blir ytan ganska matt, så det kan behövas en vattenbaserad lack som du rollar över när målningen är klar. När det gäller att få en akvarellliknande effekt skulle jag börjat med att måla väggen vit, eftersom den vita ytan är det som används för att ge ljus åt en akvarellmålning genom utspärade ytor och tunna lager av färg där bakgrunden lyser igenom. På den hade jag sen använt akrylfärg som kan lösas med vatten för att kunna lägga på färgen i tunna lager. Använd stora penslar och jobba snabbt, för akrylfärg torkar ganska fort. Om du använder färdigbrutna färger, gör en lista med färgkoderna och vilken typ av färg som har använts, för att underlätta underhåll av målningen.

[Christian Sandell](#) är konstnär och arbetar även på [hangmen AB](#), ett Stockholmsföretag som producerar konst och utställningar. Han berör specifikt din fråga om illusionen av akvarellmåleri:

När det gäller just akvarell, så tänker jag bland annat "vått i vått" där färgerna går in i varandra och flyter ut. Man kan säkert uppnå den effekten med någon slags mural teknik. Men jag kan inte svära på det. Problemet är väl skalan. Akvareller brukar sällan vara speciellt stora. Effekten av när två färger flyter in i varandra kanske går förlorad, om de olika färgområdena är flera kvadratmeter stora. Det sker kanske en övertoning precis där färgerna möts så att man på detaljnivå uppnår "akvarelleffekt" men att målningen i sin helhet inte påminner om en akvarell. Dessutom skulle man nog få problem med att färgerna rinner, mer än att de flyter ut, eftersom väggen är vertikal till skillnad från ett akvarellpapper som man kan ha liggandes. Jag skulle nog använda mig av en färgspruta för att skapa en fejkad akvarelleffekt utifrån en äkta akvarellförlaga. På så sätt skulle man eventuellt kunna skapa en känsla av akvarell i ett monumentalt format för offentligt bruk.

Något som framgått efter att ha kontaktat en rad konstnärer är att de tekniska kunskaperna inte är något du behöver kunna på förhand. Det bästa är att kontakta någon återförsäljare av färg. Här kan du diskutera material med någon som verkligen är insatt. Jag tar därför kontakt med min bror Rasmus Rödén, som är butiksansvarig för Flügger Färg i Härnösand. Så nu kommer vi till den riktigt tekniskt orienterade kommentaren:

Inomhus skulle jag välja någon av nedanstående produkter. Båda är extremt slitstarka och det finns goda möjligheter till framtida bättringar och restaureringar. Dom är ljusäkta. Försök hålla dig till kulörer i NCS systemet och för anteckningar vilka du använt vid framtida behov. I extremfall kan de överlackas om så önskas men det är enligt mig inte nödvändigt. Använd i så fall en parkettlack då det inte gulnar nämnvärt med tiden. 5 resp 25 står för glansen på en 90 gradig skala. 5 absorberar ljuset och 25 reflekterar ljuset så med andra ord kan man få lite olika djup i målningen beroende på vilken som används. Vet inte vad ni kallar det, men det går också att själv tillsätta pigment för att ändra kulören åt något håll. Vi kallar det fejda eller högdaga. Färgerna fungerar även ypperligt med airbrush spruta.

Dekso 5 används inomhus på väggar och tak. Färgen kombinerar en vacker matt finish med fantastiskt goda rengöringsegenskaper. Ger en matt robust yta som inte ändrar sig i glans vid beröring eller rengöring. Mycket lämplig till offentliga lokaler, kontor, vardagsrum, kök och liknande ytor, där det ställs höga krav på funktion och utseende.

Flügger Dekso 5 är märkt med EU-blomman.

- * Extra robust och extra smutsavvisande yta.*
- * Ändrar ej glans vid beröring och rengöring.*
- * Vacker matt finish.*

Dekso 25 är en halvmatt, extra slitstark färg och används inomhus på väggar där man önskar en robust yta med maximal slitstyrka. Väggar tål högtryckstvätt på Max 80 bar med upp till 30C° grader varmt vatten. Mycket lämplig till offentliga lokaler, kontor, korridorer, kök, toaletter och liknande ytor, där det ställs höga krav på funktion och utseende.

Flügger Dekso 25 är märkt med EU-blomman.

** Otroligt robust och extra smutsavvisande yta.*

** Tål högtrycksrengöring.*

** Bäst där det är mycket höga krav på slitstyrka och hygienisk yta.*

Utomhus på putsade ytor skulle jag rekommendera:

Facade Impredur, en exklusiv, matt och mycket smutsavvisande fasadfärg. Ger en vattenavvisande, slitstark yta med bästa möjliga väderbeständighet. Skyddar maximalt mot vatteninträngning, t ex slagregn, samtidigt som ytan är diffusionsöppen så att vattenånga kan andas ut. Uppfyller de höga krav som ställs på fasadbehandling i t ex stadsmiljö. Hämmar alg- och mögelpåväxt på ytan.

Mörka kulörer bleks under det första året.

** Vår mest exklusiva fasadfärg.*

** Smuts- & vattenavvisande, bäst väderbeständighet.*

** Mycket diffusionsöppen.*

Nu har du en hel del att gå vidare med.

Lycka till,

Ida

Volym 2016-03-03